

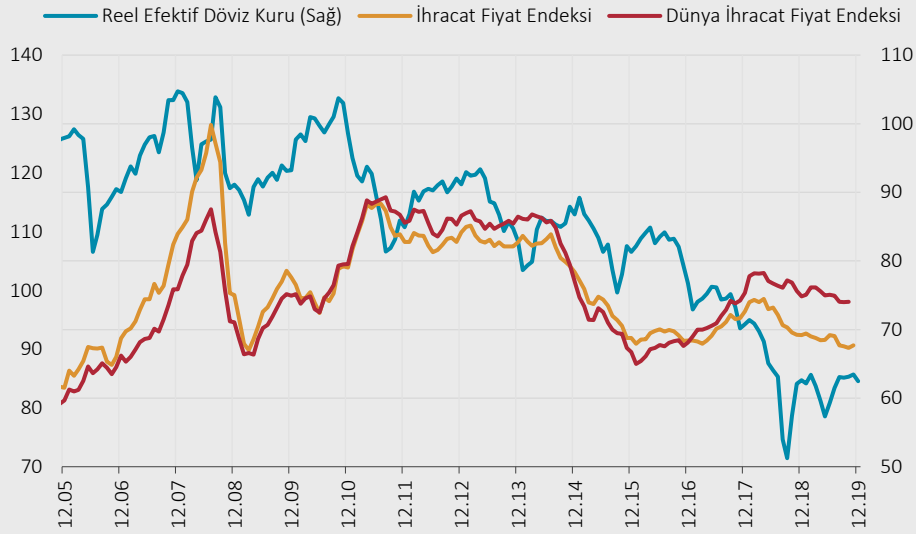
Kutu 4.2

İhracat Fiyatlarına Döviz Kuru Geçişkenliği

Yerel para biriminin reel olarak değer kaybettiği dönemlerde ihracatçı firmaların miktar cinsinden ihracatlarını arttırmaları için, diğer her şey sabitken, döviz cinsinden ihracat fiyatlarını yerel paradaki değer kaybının belirli bir oranı kadar aşağı çekmeleri beklenir. Yerel paradaki değer kayıpları ihracatçı firmaların bir taraftan yerel para cinsinden ihracat gelirlerini arttırabilmelerini sağlarken, diğer taraftan döviz cinsinden ihracat fiyatlarını belirli bir oranda aşağıya çekerek rekabet gücü kazanmalarına imkân tanımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de reel kurdaki hareketlerin ihracat fiyatlarına ne ölçüde yansıtıldığı sorusu ele alınmaktadır.¹ Ayrıca, söz konusu geçişkenliğin derecesi tahmin edilerek, Türk ihracatçıların makro düzeyde fiyat belirleyebilme gücüne ilişkin ipuçları elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye’nin ABD doları cinsinden ihracat fiyatlarının 2011 yılı sonrasında genellikle aşağı yönlü bir eğilim izlediği gözlenmektedir. Söz konusu fiyatlar dönem boyunca dünya fiyatlarıyla birlikte hareket ederken, reel döviz kuru da 2011 sonrası dönemde kademeli olarak düşüş kaydetmiştir (Grafik 1). Bu çerçevede, ihracat fiyatlarına kur geçişkenliğinin dünya ihracat fiyatı hareketleri kontrol edilerek ölçülmesi, döviz kurundaki değer kaybının ABD doları cinsinden ihracat fiyatlarına ne kadar yansıdığını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Böylelikle rekabet gücündeki kazanımlar daha sağlıklı yorumlanabilecektir.

Grafik 1: İhracat Birim Değer Endeksi ve TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2010=100)

Kaynak: Hollanda Ekonomi Politikaları Analiz Bürosu (CBP), TCMB, TÜİK.

Veri ve Yöntem

İhracat fiyatlarına döviz kuru geçişkenliğini hesaplamak için Ceglowski (2010) tarafından geliştirilen aşağıdaki ihracat fiyatları modeli tahmin edilmektedir:

$$\Delta p_x^{USD} = \alpha_0 + \sum_{i=0}^3 \alpha_{1i} \Delta p_{f,t-i}^{USD} + \sum_{i=0}^3 \theta_i \Delta e_{t-i} + \sum_{i=0}^3 \beta_{0i} \Delta c_{t-i} + \beta_1 \Delta y_t^f + v_t$$

¹ Aydın ve Gül (2020) çalışması temel alınmaktadır.

Denklemdede; p_x^{USD} Türkiye'nin ABD doları cinsinden ihracat fiyatlarını, p_f^{USD} dünya ihracat fiyatlarını, e_t ABD doları cinsinden nominal döviz kurunu, c girdi maliyetlerini temsil eden üretici fiyatlarını, y^f ise ihracat ağırlıklı küresel büyüme endeksini göstermektedir. Bütün değişkenler logaritmik fark formundadır. Burada θ parametresi ABD doları cinsinden ihracat fiyatlarındaki döviz kuru geçişkenliğinin derecesini, α parametresi ise piyasa fiyatlandırma derecesini göstermektedir. Buna göre eğer;

- $\theta = 0$ veya $\alpha_1 = 1$ ise döviz kuru geçişkenliği yok veya tam piyasa fiyatlandırması (complete pricing-to-market)
- $\theta = 1$ veya $\alpha_1 = 0$ ise tam döviz kuru geçişkenliği veya piyasa fiyatlandırmasının olmaması (no pricing-to-market)
- $0 < \theta < 1$ veya $0 < \alpha_1 < 1$ ise kısmi döviz kuru geçişkenliği veya kısmi piyasa fiyatlandırması (incomplete pricing-to-market)

şeklinde yorumlanmaktadır.

Türkiye'nin ABD doları cinsinden ihracat fiyatları ve üretici fiyat endeksi TÜİK; döviz kurları ve Türkiye için ihracat ağırlıklı küresel büyüme endeksi TCMB; ABD doları cinsinden dünya ihracat fiyatları ise Hollanda Ekonomi Politikaları Analiz Bürosu (CBP) kaynaklıdır.

Bulgular

Tablo 1 tahmin sonuçlarını özetlemektedir. Buna göre, Türkiye'nin ihracat fiyatlarına döviz kuru geçişkenliği katsayısı kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı ve 0,11 olarak tahmin edilmektedir. Bir diğer deyişle, TL'de yüzde 10 değer kaybı ABD doları cinsinden ihracat fiyatlarında yüzde 1,1'lik bir düşüşe yol açmaktadır. Söz konusu bulgu, yakın dönemde döviz kurunun ihracat fiyatlarına geçişkenliğini ele alan Akgündüz vd. (2019) çalışmasının bulgularıyla uyumludur. Tahminler, ihracatçı firmaların döviz kuru değişimlerine karşı ihracat fiyatları üzerinde görece düşük bir belirleyici güce sahip olduğunu ima etmektedir. Bununla birlikte, ihracat fiyatlarının belirlenmesinde piyasa fiyatlaması önemli rol oynamaktadır. Nitekim kısa dönem α katsayısı yaklaşık 0,80 olarak tahmin edilmektedir. Yani, dünya ihracat fiyatlarındaki yüzde 10 düşüş ihracat fiyatlarını yaklaşık yüzde 8 oranında azaltmaktadır. Bu durum firmaların ihracat fiyatlarını belirlerken ağırlıklı olarak dünya fiyatlarını veri aldıklarını göstermektedir.

Tablo 1: Döviz Kuru Geçişkenliği (Nominal Kur)

Değişkenler	Katsayılar
D.e _t	0.107 (0.037)***
D.e _{t-1}	0.043 (0.040)
D.e _{t-2}	-0.026 (0.036)**
D.pf _t	0.795 (0.085)***
D.pf _{t-1}	0.115 (0.092)
D.pf _{t-2}	-0.125 (0.080)
D.c _t	0.146 (0.078)*
D.c _{t-1}	0.001 (0.075)
D.c _{t-2}	-0.167 (0.065)**
D.yf _t	0.023 (0.494)
Sabit	0.026 (0.010)**

Tablo 2: Döviz Kuru Geçişkenliği (Reel Kur)

Değişkenler	Katsayılar
D.reer _t	0.057 (0.029)*
D.reer _{t-1}	0.019 (0.030)
D.reer _{t-2}	-0.003 (0.030)
D.pf _t	0.961 (0.076)***
D.pf _{t-1}	0.174 (0.082)**
D.pf _{t-2}	-0.143 (0.072)*
D.yf _t	0.443 (0.507)
Sabit	0.007 (0.006)

Not: Standart hatalar parantez içinde gösterilmektedir. * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01. D, birinci fark operatörüdür.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, döviz kurundaki değer kaybının asıl etkisinin firmaların Türk lirası cinsinden ihracat gelirleri üzerinde olduğu yönündedir. Söz konusu bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, döviz cinsinden ihracat fiyatlarını sınırlı olarak aşağı çeken firmaların bir taraftan kısmi bir rekabet avantajı sağladıkları, diğer taraftan Türk lirası gelirlerini artırarak kârlılıkları üzerinde olumlu bir etki yaratabildikleri söylenebilir. Sonuçlar, ortalama bir ihracatçı firmanın maliyet ve finansman yapısı üzerinden yerel paranın değer kaybı durumunu ele alarak firmaların döviz kuru artışı sonrasında yerel para cinsinden kârlarını artırdıkları sonucuna varan Demiroğlu (2019) çalışmasının sonuçları ile uyumludur.

İhracat fiyatı modeli nominal kur yerine yurt içi ve yurt dışı fiyat farklarını dikkate alan reel kur (reer) ile tahmin edildiğinde geçişkenlik katsayısı tahmini 0,11'den 0,06'ya düşmektedir (Tablo 2).² Yani, TL'de yüzde 10'luk bir reel değer kaybı dolar bazında ihracat fiyatlarında yüzde 0,6 oranında bir düşüşe yol açmaktadır. Önceki bulgularla uyumlu olarak, Türkiye'nin ihracat fiyatlarını belirlemede dünya fiyatlarının önemli olduğu gözlenmektedir.

Döviz kurundan ihracat fiyatlarına geçişkenliğin sınırlı olmasında ihracatın bölgesel ve sektörel kompozisyonunun etkili olabileceği düşünülmektedir. AB ülkelerine yapılan ihracatın sektörel kompozisyonunun ithal girdi kullanımı görece yüksek sermaye yoğun ürünlerden oluşması, firmaların fiyatlama davranışında kurdan ziyade piyasa ihracat fiyatlarının daha etkili olmasına neden olabilmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'de otomotiv, ana metal ve kimyasal maddeler gibi lokomotif ihracatçı sektörlerin ithal girdi kullanımına duyarlı yapısı firmaların ihracat fiyatları üzerindeki esnekliğini sınırlandırabilmektedir. Yakın zamanda Akgündüz ve Fendoğlu (2019) firmaların yurt içi tedarik zincirlerini de dikkate alarak ithal girdi oranı doğrudan veya tedarikçileri aracılığıyla dolaylı olarak daha yüksek firmaların Türk lirasında değer kaybı durumunda rekabetçi fiyatlama esnekliğinin daha az olduğu yönünde bulgular sunmaktadır. Bu çerçevede, ithal girdi kullanımı yüksek sektörler için döviz kurundaki değer kaybı girdi maliyeti kanalı ile ihracat fiyatlarını belirleyebilme gücünü kısıtlayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Rekabet gücü kazanımları açısından yerel para biriminin reel değer kaybı firmalara yurt dışına sattıkları ürünlerin döviz cinsinden fiyatlarını düşürme imkânı tanımakta ve böylece ihracatı miktar bazında etkileyebilmektedir. İhracat fiyatlarına döviz kuru geçişkenliği bu imkânın ne ölçüde kullanılabilirdiğini göstermektedir. Bulgular Türkiye'de döviz kurunda 2011 yılından bu yana gözlenen kademeli düşüşün yabancı para cinsinden ihracat fiyatları üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ve firmaların fiyatlama davranışında ağırlıklı olarak dünya fiyatlarındaki gelişimi temel aldıklarını göstermektedir. Bu fiyatlama davranışı, yerel paradaki reel değer kayıplarının genişletici etkilerini sınırlarken, firmaların Türk lirası cinsinden satış gelirlerini arttırarak kârlılıklarını olumlu etkilemektedir. Bu durum, büyük ve ihracatçı firmalarda yatırım eğilimini destekleyen bir unsurdur. Üretimde ithal girdi kullanımını azaltmaya yönelik politikalar reel kur hareketlerine bağlı rekabet gücü kazanımlarını daha yukarı çekebilecektir.

Kaynakça

Akgündüz, Y. E., Fendoğlu, S. (2019). Exports, Imported Inputs, and Domestic Supply Networks. TCMB Çalışma Tebliği No: 19/08.

Akgündüz, Y.E., Baştan, E. M., Demiroğlu, U. ve Tümen, S. (2019). Estimates of Exchange Rate Pass-through with Product-level Data. TCMB Çalışma Tebliği No: 19/22.

Aydın, M. F. ve Gül, S. (2020). The Role of Real Exchange Rates in Export Price Determination, TCMB, devam eden çalışma.

Ceglowski, J. (2010). Has Pass-through to Export Prices Risen? Evidence for Japan. J. Japanese Int. Economies, 24, 86-98.

Demiroğlu, U.,(2019). TL Değer Kaybı Karşısında İhracatın Karlılığı. TCMB Ekonomi Notları 1909.

² Reel kur yurt içi fiyat dinamiklerini içerdiğinden girdi maliyetlerini temsil eden üretici fiyatları değişkeni tahmin denkleminde çıkarılmıştır.